

УДК 339.9:327

ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ДИПЛОМАТІЇ РЕСПУБЛІКИ ТАДЖИКИСТАН: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних
наук, доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
Заслужений
працівник освіти
України,
Перший проректор
Дипломатичної
академії України при
МЗС України

У статті аналізуються історичні традиції, сучасна роль і значення економічної дипломатії в зовнішньополітичній діяльності Республіки Таджикистан. Особлива увага звертається на національні та регіональні особливості дипломатичного інструментарію Республіки Таджикистан у контексті нової інституціональної стратегії розвитку держави.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, економічна дипломатія, модель дипломатії, інституціоналізація, Республіка Таджикистан, Україна.

Основи зовнішньої політики суверенної Республіки Таджикистан були визначені 9 вересня 1991 року в Декларації «Про державну незалежність Республіки Таджикистан», що визначила новий етап в історії міжнародної, політико-дипломатичної та інституціональної діяльності Республіки Таджикистан. Цей історично вагомий документ став першим законодавчим актом у сфері зовнішньої політики і дипломатії, в якому була проголошена відданість і вірність Таджикистану загальноєвропейським принципам міжнародного права.

У 1991 році Таджикистан, отримавши незалежність, вступив в якісно нову фазу своєї політико-дипломатичної та інституціональної історії, отримавши реальну можливість розвивати й зміцнювати свою державність наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Набуття державної Незалежності відкрило Таджикистану можливість самостійно проводити у ХХІ столітті свою зовнішню політику і дипломатію, економізувати зовнішню політику, інституціоналізувати

власну ефективну модель дипломатії Республіки Таджикистан, визначати напрями й пріоритети міждержавних відносин в умовах поліцентричного світоустрою. Сучасна зовнішня політика і дипломатія Республіки Таджикистан заснована на положеннях Конституції Республіки Таджикистан, Декларації про державну незалежність, нормах міжнародного права, відповідності цілям і принципам ООН і ОБСЄ [1, с. 9-16].

В умовах нових викликів і загроз поліцентричного світу XXI століття Республіці Таджикистан під час становлення державного суверенітету доводилося приймати нелегкі рішення. Об'єктивні чинники сприяли входженню Республіки Таджикистан у світове співтовариство як суб'єкта міжнародного права і відносин, що було завданням величезної історичної важливості [6].

У 2010-2015 роках перед державним керівництвом Республіки Таджикистан постали складні завдання адаптації її зовнішньополітичного курсу до нової геополітичної ситуації у світі та виробленню зовнішньополітичних пріоритетів, які відповідали б новим регіональним і глобальним політичним, економічним, політико-дипломатичним та духовно-культурним умовам і реаліям місця суверенного Таджикистану у світовому співтоваристві.

Формування підходів до зовнішньої політики та економічної дипломатії Республіки Таджикистан проходило на складному й відповідальному етапі становлення у цілому нового багатополюсного світопорядку XXI століття. На вибір таких зовнішньополітичних пріоритетів природним чином впливало її геополітичне положення, насамперед такі фактори, як сусідство з великими регіональними державами – Китаєм, Іраном, Афганістаном, Індією та Пакистаном, а також відсутність прямого виходу до міжнародних морських комунікацій, доступ до яких можливий лише через території сусідніх держав.

Міжнародні договори, укладені Таджикистаном у перші роки незалежності, забезпечили входження цієї держави у світове співтовариство, зіграли важливу роль у забезпеченні суверенітету та безпеки країни. І донині, вони здійснюють позитивний вплив на її внутрішній розвиток. Насамперед, це міжнародні політико-правові документи, що визначають пріоритетні напрями довгострокового співробітництва Республіки Таджикистан з іншими державами у двосторонньому форматі.

У їх числі й така форма політичного договору в практиці міжнародних договірно-правових від-

носин, як договори про дружбу і співпрацю. Саме в цей період, надаючи виключне важливе значення ООН у справі підтримання миру, миротворчості, навіть в умовах, коли в країні продовжували мати місце збройне протистояння, глава держави Таджикистан Емомалі Рахмон був учасником майже всіх сесій Генеральної асамблеї ООН після 1993 року [9].

Сучасний етап – 2015-2017 роки – етап формування й розвитку зовнішньополітичного курсу та удосконалення дипломатичного інструментарію Республіки Таджикистан, у нових історичних умовах відображає перехід зовнішньої політики і дипломатії Республіки Таджикистан у нове русло.

У ході інституціонально-історичного процесу була остаточно сформована нині чинна концепція зовнішньої політики держави, яка визначає її характер, пріоритети та основні напрями (мова йде про багатовекторну політику «відкритих дверей»). Відмінна риса зовнішньої політики і моделі дипломатії Республіки Таджикистан у 2010-2017 роках – період багатовекторності й збалансованості, обов'язковою умовою якого є оптимальне поєднання та консолідація політико-дипломатичних зусиль в усіх напрямках [7].

У цей період були продовжені основні принципи й політичні традиції зовнішньої політики Таджикистану щодо вирішення першочергових завдань для розвитку держави, зокрема з метою зміцнення миру і національної злагоди, зміцнення політичної, економічної та соціальної реформ. Керівництво країни активно реалізувало політику «відкритих дверей» і оголосило про необхідність гідного представлення культурної спадщини таджиків у світовому просторі, у зв'язку з чим було дано старт багатовекторній, виваженій і прагматичній зовнішній політиці Республіки Таджикистан, розширенню і зміцненню дружніх зв'язків, плідній співпраці з різними державами світу.

Завдяки цій політиці Республіка Таджикистан зміцнила свої позиції на міжнародній арені, сприяла вирішенню світових проблем, почала взаємодіяти з багатьма країнами і, з урахуванням національних інтересів, забезпечила в зовнішній політиці баланс своїх і загальних інтересів. Політика «відкритих дверей» – основа зовнішньої політики Республіки Таджикистан.

У цей період було досягнуто остаточно формування ефективної моделі дипломатії Республіки Таджикистан, розроблено концепцію підготовки дипломатичних кадрів та підвищення професій-

ної майстерності таджицьких дипломатів, а також було досягнуто істотного інституціонального розвитку й формування закордонної інфраструктури дипломатичних представництв – посольств, консульств, дипломатичних місій.

На сучасному етапі функціонування дипломатичної та консульської служби Республіки Таджикистан можемо констатувати про завершення формування її інституціональних основ. Відправною точкою цього процесу став саме Закон Республіки Таджикистан «Про дипломатичну службу» від 2002 року, який зміцнив нормативно-правову базу діяльності вітчизняних дипломатів.

Увесь комплекс політико-дипломатичних та інституціональних заходів ефективно вплинув на рівень та якість здійснення зовнішньої політики республіки, а також реалізацію першочергових завдань таджицької дипломатії в умовах нових викликів і загроз сучасного багатополосного світу. Після трагічних вересневих подій 2001 року Таджикистан став набагато більше відчувати себе частиною/актором світового співтовариства. Акценти у світовій політиці стали трансформуватися у відповідності з новими загрозами і викликами, тому що з початком антитерористичної операції міжнародного співтовариства в Афганістані, Таджикистан став грати на цьому новому етапі помітну роль [3].

Уряд республіки послідовно протягом ряду років намагався активізувати дії міжнародного співтовариства щодо Афганістану та руху «Талібан», з яким ця республіка, одна з небагатьох, не мала абсолютно ніяких відносин, вважаючи його осередком міжнародного тероризму, незаконного обігу наркотиків та торгівлі зброєю. Тому антитерористична операція повністю відповідала національним інтересам Таджикистану. Вектор світової політики повернувся до Республіки Таджикистан таким чином, що зазначена республіка з периферійної точки в міжнародних відносинах опинилася на передовому політико-дипломатичному фронті в боротьбі з міжнародним тероризмом і екстремізмом.

Стало ясно, що нові виклики і загрози настійно вимагають від політиків змінити стратегію безпеки в глобальному масштабі. У контексті боротьби з новими загрозами і викликами спостерігається виключно збіг інтересів не тільки серед великих держав, але й серед всіх країн міжнародного співтовариства, оскільки деякі держави мають у своєму розпорядженні засоби для захисту.

Війна з міжнародним тероризмом зблизила США і Захід з Таджикистаном, і це сприяло кардинальній зміні координат та співпраці Республіки Таджикистан на рівні міждержавних відносин та перспектив їх розвитку. Таджикистану дісталось складне завдання – захищати національно-державні інтереси у світі, у супереч існуючих протиріч між основними гравцями, й одночасно не змінювати рівень стратегічних, партнерських, дружніх відносин з країнами, які традиційно мали вплив у регіоні й новими політичними й дипломатичними гравцями в Центральній Азії [11].

Виходячи з цього, Президент країни 31 грудня 2002 у своєму новорічному зверненні до таджицького народу задекларував багатовекторний характер зовнішньої політики Республіки Таджикистан. Багатовекторність зовнішньої політики Таджикистану, доктрина «відкритих дверей» сприяли і сприяють на сьогодні тому, що, не змінюючи стратегічну лінію, по захисту національно-державних інтересів на світовій арені, Республіка Таджикистан змогла визначитися як постійний, передбачуваний і надійний партнер, і як суб'єкт міжнародних відносин.

В основу зовнішньої політики Республіки Таджикистан, у визначенні напрямів її реалізації, було закладено принципи взаємності й поваги. Зовнішня політика Республіки Таджикистан – це політика дружби і взаємодії з країнами світу та всебічного розвитку міжнаціональних, економічних, політико-дипломатичних і культурних зв'язків, націлена на встановлення й розвиток взаємовигідних рівноправних зв'язків і контактів з усіма державами. Виявлення найбільш пріоритетних напрямів зовнішньої політики дозволило Таджикистану виробити власні шляхи/моделі/концепти його входження у світове співтовариство.

Конституція Республіки Таджикистан, закони про міжнародні договори, дипломатичну службу, положення про Міністерство закордонних справ, а також ряд законодавчих актів, що визначають умови зовнішньополітичної діяльності створили солідну правову основу як двосторонніх, так і багатосторонніх відносин, що забезпечують широку перспективу для зміцнення рівноправного й взаємовигідного співробітництва з усіма країнами світу [5].

Щорічні Послання Президента Республіки Таджикистан Парламенту країни торкаються найбільш актуальних питань зовнішньої політики держави і визначають її цілі і завдання. Всебічне

співробітництво зі світовим співтовариством повністю відповідає національним інтересам Таджикистану. Сьогодні співробітництво розвивається у всіх сферах, в яких є спільні інтереси – політика і безпека, економіка і торгівля, наука і техніка, культура і освіта.

Республіка Таджикистан стає все більш надійним партнером у міжнародних відносинах. Не випадково, що її зовнішньополітичний курс все більше знаходить підтримку й розуміння з боку зарубіжних партнерів, свідченням чого є активізація багатопланового співробітництва. Тільки у 2016-2017 роках республіку відвідало понад 100 закордонних делегацій різного рівня.

Зазначене свідчить про зростаючу зацікавленість держав світу у підтримці та налагодженні співпраці з Республікою Таджикистан. Зовнішньополітичний курс Республіки Таджикистан, який тривалий час здійснювався практично в умовах громадянської війни, у цілому відрізнявся своїм прагматизмом і послідовністю [2].

Відмінною рисою зовнішньої політики Республіки Таджикистан у XXI столітті стала її збалансованість, що обумовлюється геополітичним та географічним положенням Таджикистану в регіоні. Визначивши основні пріоритети, поточні та практичні завдання, принципи й методи налагодження широких зв'язків і взаємовигідного співробітництва, Республіка Таджикистан за роки незалежності з успіхом реалізувала їх на практиці.

Республіка Таджикистан підтримувала відносини дружби і добросусідства, що склалися з країнами Центральноазіатського регіону і суміжними державами. Це передбачало розвиток і взаємодоповнення зовнішньополітичної діяльності на двосторонній і багатосторонній основі. Пріоритет у відносинах із зовнішнім світом надавався тим державам, подальший розвиток зв'язків з якими найбільш оптимальним чином відповідав довгостроковим і стратегічним інтересам Таджикистану [10].

У 2010-2017 роках, завдяки активним дипломатичним заходам, отримали новий імпульс і обриси відносини Республіки Таджикистан з Російською Федерацією, державами СНД, США, країнами Західної Європи, Азії, Латинської Америки та арабського світу. При цьому плідно використовувалися можливості таких інструментів багатосторонньої дипломатії, як форуми ООН, ОБСЄ, ЦАЕС, ШОС, ЄврАзЕс тощо. Активна особиста участь самого Президента Республіки Таджикистан Емомалі Рахмона в діяльності міжнародних організацій,

таких як ООН, ОБСЄ, ШОС дозволила ширше інформувати міжнародне співтовариство про становище в країні, привернути його увагу до її соціально-економічних проблем, з тим, щоб заручитися його підтримкою і допомогою у встановленні мирного життя і постконфліктної відбудови країни.

Усі ці зусилля не були марними й дали свої позитивні результати. Співпраця Таджикистану з цими та іншими міжнародними структурами в цей період характеризується подальшим розширенням його сфер і обсягів. Таджикистан є за загальним визнанням найбільш активним прихильником інтеграції на рівноправній і взаємовигідній основі, виступаючи за повноцінне співробітництво з іншими країнами, інтеграцію у світове співтовариство.

Керівництвом Таджикистану приділялася і приділяється значна увага розвитку та поглибленню інтеграційних процесів у Центральній Азії в рамках ЄврАзЕс, ЦАС, ШОС, СНД. Особливо велике значення в Таджикистані надається інтеграції із Росією, а також діяльності в рамках ШОС, яка представляє ідеальну можливість пом'якшити тягар глобалізації для всіх держав, що є його членами [8, с. 67-69].

В участі Республіки Таджикистан в інтеграційних процесах велику роль можуть зіграти такі фактори як: географічне розташування, транзитний потенціал і багаті ресурси Таджикистану, які необхідно спільними діями вводити в обіг в інтересах розвитку економіки країни. У цілому можна зазначити, що за короткий історичний період часу незалежного розвитку Таджикистану, проведена величезна робота по становленню республіки як суверенної держави та формуванню її цілеспрямованої зовнішньої політики.

Таджикистан докладає всіх зусиль, щоб використовувати можливості процесу глобалізації для розвитку освіти, науки та охорони здоров'я. Цей напрям – одна з слабких ланок, які потребують капіталовкладень і кардинальних реформ. Глобалізація надала республіці можливість отримувати фінансову допомогу й для вирішення ряду гострих соціальних проблем, таких як безробіття, зниження рівня бідності, вирішення екологічних проблем і т. д. Але негативний вплив процесу глобалізації в Таджикистані відчуваються вже зараз [4, с. 110-117; 11].

Серйозною проблемою для регіону і світу в цілому, стають глобалізація тероризму, екстремізму, транснаціональних злочинних і мафіозних угру-

повань. Терористи отримують перевагу від більш відкритих кордонів і більш тісного світу. Як відомо, у недалекому минулому Афганістан був не тільки світовим центром з виробництва наркотиків, але й центром підготовки міжнародних терористів. Після терористичних акцій 11 вересня 2001 року Таджикистан увійшов у Міжнародну антитерористичну коаліцію на чолі з США, але загрози міжнародного тероризму і екстремізму для Республіки Таджикистан і регіону в цілому залишаються актуальними й у 2017 році.

Таким чином, зовнішньополітична та політико-дипломатична діяльність Республіки Таджикистан сприяла створенню сприятливих зовнішніх умов для поступального розвитку країни, формування національної моделі економічної дипломатії, зміцнення мирного процесу в ній, підйому економіки, підвищенню рівня життя населення республіки, успішного проведення демократичних перетво-

рень, зміцненню основ конституційного ладу, дотриманню прав і свобод людини та сприяла позитивному сприйняттю й іміджеві довіри до Республіки Таджикистан у регіоні та світі в цілому.

Сучасна модель економічної дипломатії та дипломатичний інструментарій Республіки Таджикистан засвідчили свою високоефективність у XXI столітті й заслуговують на подальше дослідження етапів їх виникнення, становлення, розвитку та сучасного стану в контексті впровадження їх найкращих здобутків у політико-дипломатичну практику провідних держав світу, і зокрема – й України.

Модель дипломатії та зовнішня політика Таджикистану успішно пройшла стадію становлення і міцно утвердилися в якості невід'ємного елементу державної політики в нових історичних і геополітичних умовах, всіляко сприяючи визначенню гідного місця держави у світовому співтоваристві.

ПОСИЛАННЯ:

1. Алиева Р.Р. Формирование основополагающих принципов внешней политики Республики Таджикистан / Р.Р. Алиева // Учёные записки. – 2016. – №4. – С. 9-16.
2. Алимов Р., Лебедев М., Шарипова Дж. Дипломатия Таджикистана. – Душанбе: МИД РТ, 1994. – 72с.
3. Дипломатия Таджикистана: Вчера и сегодня. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 396 с.
4. Садриддинов М.И. Некоторые аспекты экономического развития Таджикистана / М.И. Садриддинов // Вестник Новосибирского государственного университета. – Новосибирск, 2012. – Том 12. – Вып. 3. – Серия: «Социально-экономические науки». – С. 110-117.
5. Саидов З. Внешняя политика Таджикистана в условиях глобализации / З. Саидов. – Душанбе: Авасто, 2004. – 323 с.
6. Саидов З. Внешняя политика Таджикистана в период его становления как суверенного независимого государства (1992-2004гг.) / З. Саидов. – Душанбе: Контраст, 2009. – 276 с.
7. Тоштемиров М. По меридианам дружбы / М. Тоштемиров. – Политика открытых дверей Эмомали Рахмона. – Душанбе: Шарки озод, 2010. – 247 с.
8. Циватый В.Г. Глобальная дипломатия и страны СНГ в условиях полицентричного мира XXI в.: интеграционное и внешнеполитическое измерения / В.Г. Циватый // Беларусь в современном мире : материалы XV Международ. науч. конф., посвящ. 95-летию образования Белорус. гос. ун-та, Минск, 27 окт. 2016 г. – Минск, 2016. – С. 67-69.
9. Юлдашев, К. Эмомали Рахмонов – основатель дипломатии и внешней политики суверенного Таджикистана / К. Юлдашев. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 95с.
10. Chekalenko L.D. Foreign policy of Ukraine. Ed. by Tsivatyi V.G. – K: LAT&K, 2016. – 294 p.
11. 25 ҚАДАМ ДАР ПАҲНОИ ОЛАМ. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 220с.

Tsivatyi Viacheslav. The Economic Model of the Diplomacy of the Republic of Tajikistan: Institutional and Foreign Policy Aspects / Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The historical traditions, the modern role and importance of economic diplomacy in foreign policy activities of the Republic of Tajikistan is analyzed at the article. Particular attention is paid to the national and regional features of the diplomatic tools of the Republic of Tajikistan at the context of the new institutional strategy for the development of the State.

Keywords: foreign policy, diplomacy, economic diplomacy, model of diplomacy, institutionalization, the Republic of Tajikistan, Ukraine.

Циватый В.Г. Экономическая модель дипломатии Республики Таджикистан: институциональный и внешнеполитический аспекты / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины.

В статье анализируются исторические традиции, современная роль и значение экономической дипломатии во внешнеполитической деятельности Республики Таджикистан. Особое внимание обращено на национальные и региональные особенности дипломатического инструментария Республики Таджикистан в контексте новой институциональной стратегии развития государства.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, экономическая дипломатия, модель дипломатии, институционализация, Республика Таджикистан, Украина.

Стаття надійшла до редакції: 12.02.2017

Рекомендовано до друку: 03.03.2017